

22. Поліський аспект балто-слов'янського питання // Ономастика Полісся. – К., – 1999. – с. 139–150.
23. Арлоў У. Таямніцы полацкай гісторыі / У. Арлоў. – Менск, 2008. – С. 11.
24. Слово о полку Игореве. Древнерус. текст иллюстр. палехским мастером Иваном Голиковым. – М., 1934. – 44 с.
25. Дучыц Л. Барысавы камяні (гістарыяграфічны агляд) / Л. Дучыц // Весці АН БССР. Серыя грамадскіх навук. – 1985. – №4. – С. 69–73.

Анотація

С позиций междисциплинарного подхода, на основе современных достижений этнологии, истории и археологии, рассматривается балтская концепция происхождения белорусов. Отмечается, что они сформировались в результате ассимиляции рядом восточнославянских групп в середине I тысячелетия н. э. древнего балтского населения Беларуси, которое было субстратом белорусского этноса. Указаны новые направления в изучении данной проблематики и перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: белорусы, балты, славяне, этногенез, концепция, племена, этнос, народ.

Annotation

With positions interdisciplinary approach, based on modern achievements of Ethnology, history and archaeology, is addressed balts the concept of the origin of the Belarusians. It is noted that they were formed as a result of assimilation of near Eastern Slavic groups in the middle of the first Millennium A.D. the ancient Balts population of Belarus, which was the substrate of the Belarusian ethnos. Indicated new directions in the study of this problem and prospects for further research.

Key words: Belarusians, Balts, Slavs, ethnogenesis, concept, tribes, ethnos, nation.

УДК 94:01.2(477) «1923/1936»

**Козир В'ячеслав
(Київ)**

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА «ГЕТЬ НЕПИСЬМЕННІСТЬ» 1923- 1936 РР.

У статті проаналізовано організаційно-правові засади функціонування товариства «Геть неписьменність». Досліджено структуру керівництва товариства та її зміни, принципи членства у товаристві. Вказано на основні джерела наповнення бюджету товариства.

Ключові слова: товариство «Геть неписьменність», добровільні товариства, ліквідація неписьменності.

Організаційні і правові засади діяльності товариства «Геть неписьменність» (надалі - ТГН) були чітко підпорядковані статуту, який зазнав певної еволюції за період існування ТГН.

Тема даної статті зумовлена відсутністю в історіографії спеціального комплексного дослідження з проблем організаційних та статутних особливостей, що відображались на діяльності товариства «Геть неписьменність».

Метою статті є дослідження організаційних засад діяльності товариства «Геть неписьменність» та їх зміни протягом періоду існування організації.

В Українській СРР статут товариства «Геть неписьменність» було затверджено МЕКОСО при НКВС УСРР 1 грудня 1923 р. [1, Арк. 79-81]. Перший варіант містив певні недоліки тому переписувався протягом 1924 року. У лютому 1925 проект нового статуту був розісланий Всеукраїнським ТГН до всіх місцевих ТГН по Україні для ознайомлення і внесення пропозицій [2, Арк. 43]. і був перереєстрований ЦМК 18 жовтня 1925 р. [3, Арк. 70].

Згідно Статуту ТГН утворювалось «щоб організувати робітничо-колгоспні й бідняцько-середняцькі маси на допомогу державним органам влади у справі ліквідації неписьменності та малописьменності, комуністичного виховання цих мас, прискорення підготовки кваліфікованих кадрів для промисловості та соціалістичного сектору села» [4, С. 34]. Діяльність ТГН поширювалась на всю територію УСРР і в тому числі на територію Автономної Молдавської СРР.

Поставлені перед товариством завдання згідно статуту вирішувались різними засобами: 1) через пропаганду ідей боротьби з неписьменністю та малописьменністю, популяризацією постанов партії та уряду про ліквідацію неписьменності та завдань національно-культурного будівництва, мобілізацію громадських сил і засобів навколо цієї справи; 2) відкриття шкіл лікнепу, залучення до них неписьменних та малописьменних робітників, колгоспників та бідняків і середняків і через організацію поодинокого групового навчання; 3) допомогу державним органам влади в справі відкриття лікпунктів і шкіл малописьменним коштами, приладдям і ін.. за рахунок товариства; 4) вишукування коштів для найкращого розгорнення справи громадської допомоги ліквідації неписьменності і малописьменності та поширення мережі гуртків ліквідації агрономічної та технічної неписьменності [4, С. 35].

Відповідно до статуту Всеукраїнське товариство, а також губерніяльні, окружні (згодом обласні), міські і районні товариства мали права юридичної особи. Відповідно до цього положення товариства в межах законодавства

СРСР могли набувати та привласнювати права і майно, вступати у договірні взаємини, позивати і відповідати на суді [4, С.35].

По статуту членами товариства могли бути «установи, організації й інші юридичні особи та окремі громадяни, що дійшли 18 років, користуються виборчими правами до рад, незаплямовані судом». Як виключення членами ТГН могли стати особи, що досягли 14 років, «з правом дорадчого голосу, але без права посідати виборну посаду в керівних органах» [4, С.35].

Зменшення вікових обмежень членства в сторону зменшення, на наш погляд, цілком закономірне. Очевидно, що під час розгортання компанії лікнепу у ВУНКЛН та НКО змогли оцінити допомогу школярів у справі ліквідації неписьменності. Відома діячка народної освіти Л.Н. Сталь у своїй статті «Работать по новому, по революционному» (1929 р.) наводить цілий ряд фактів з окремих місць, що яскраво ілюструють роль учнів у справі ліквідації неписьменності [5, С. 33 - 34].

Таким чином, школярі з 14 років могли стати членами ТГН, а при семирічках та чотирьохрічних школах утворювались осередки друзів товариства ТГН. Постанова про утворення осередків друзів ТГН було прийнято 3 жовтня 1926 р. «Друзі ОДН, – говорилося в Постанові, – приймають участь в роботі по ліквідації неписьменності, особливо серед підлітків, допомагають розклеювати плакати, лозунги, розповсюджувати літературу, значки, в проведенні осередкових зборів, організації вечорів і концертів» [6, Арк. 10]

Члени товариства ділились на дійсних та почесних членів. До перших належали особи (фізичні і юридичні), котрі окрім матеріальної допомоги брали активну участь у роботі товариства. До почесних членів обирали тих осіб, що мали «громадсько-політичні заслуги та виявили особливо великі послуги» перед ТГН.

Так, як товариство було добровільним, то прийом до складу нових членів здійснювався лише за їх власним бажанням, хоча на практиці цей пункт неодноразово порушувався. До обов'язків членів ТГН входила допомога товариству, участь у його справах, а також залучення нових членів. Виключити з ТГН могли за власним бажанням, в разі несплати протягом 3-х місяців членських внесків, та заподіяння антигромадських вчинків[4, С. 36].

За час існування ТГН Правлінням неодноразово фіксувались порушення принципу добровільності при входженні до товариства. У 1927 році було проведено обстеження інструкторами ЦП ТГН ряду округів

України. Ці обстеження виявили факти порушень добровільності при вступі до товариства. При підбитті підсумків обстеження було ще раз наголошено на тому, що ТГН є цілком добровільною організацією. Після цього почалась перебудова осередків, більшість з яких були створені у директивному порядку, а не з ініціативи громадян, припинили існування. Зменшилась чисельність членів ТГН. Якщо у жовтні 1925 р. в ТГН було 600 000 членів, то до травня 1927 р. залишилось тільки 300 000 [7, Арк. 18].

Віковий склад членів ТГН був доволі різноманітний і змінювався щороку, тому єдиних даних нами не було знайдено. Щодо даних по соціальному складу товариства то тут подібна ситуація. Так, на початку навчального 1925/26 р. ТГН мало такий вигляд :робітники – 8%, селяни – 50%, інші – 42% [8, Арк. 251]. В журналі «Коммунистическое просвещение» була опублікована стаття Л. Римського «Советская общественность и массовое просвещение», де сказано, що у 1927 р. основну масу членів ТГН склали селяни (40 – 45%), друге місце в рядах товариства займали робітники (30 – 35%) і третє – службовці (20 – 25%) [9, С. 87].

На підставі цих доволі різних даних можна зробити висновок про переважно селянський склад ТГН. Це очевидно пов'язано з тим, що рівень письменності на селі був набагато нижчим, чим у місті.

У зв'язку з великим відсотком неписьменності сільського населення потрібні були більші зусилля як держави так і громадськості для ліквідації неписьменності. З іншого боку, соціальний склад населення відображав перевагу селян у соціальній структурі держави.

Товариство «Геть неписьменність» в першу чергу ставило своєю метою розгортання роботи на селі. Воно намагалось якомога ширше залучити селян в свої ряди, що звісно мало свої позитивні результати. З іншого боку, значно менше уваги приділялось міським фабрично-заводським осередкам.

В ТГН склалась своя система керівних органів. Її формування відбувалось впродовж довгого часу. Органи керівництва ТГН поділялись на центральні і місцеві. Вищим керівним органом товариства був Всеукраїнський з'їзд. Він скликався за постановою ЦК ТГН з представників товариства. Всього за час існування ТГН відбулось 3 Всеукраїнських з'їзди товариства у 1927, 1929 та 1932 роках. До компетенції Всеукраїнського з'їзду належало затвердження плану і методу роботи товариства, обрання Центрального комітету та ревізійної комісії, проводити зміни в статуті товариства, затверджувати його бюджет, розглядати питання про ліквідацію

як окремих осередків так і всього товариства в цілому [4, С. 38]. В перервах між з'їздами керівництво здійснювалось Центральним правлінням.

На I Всеукраїнському з'їзді ТГН замість Центрального правління був створений Центральний комітет. Новий орган мав ряд відмінностей від існуючого раніше. По-перше, Центральний комітет був виборним органом. Більшість же робітників Центрального правління були призначені. По-друге, у складі правління не було представників місцевих відділень ТГН, не було робітників, селян і працівників низових осередків ТГН [4, С. 39].

До складу Центрального правління зазвичай входили робітники Наркомосвіти та ВУНКЛН. Центральний комітет ставив своєю задачею включити в свій склад представників з місць. В третій було збільшено склад Центрального комітету до 50 чоловік [4, С. 39]. Центральний комітет скликав голова ЦК ТГН з своєї ініціативи, або ж на вимогу 1/3 членів ЦК ТГН чи ревізійної комісії. ЦК ТГН мав збиратись не менше ніж тричі на рік. До компетенції ЦК ТГН належало обрання голови, секретаря та членів президії ЦК, нагляд за запровадженням у життя постанов Всеукраїнської комісії, затвердження загального плану роботи товариства, тощо [4, С. 39].

Центральний комітет збирався на пленуми, а в перервах між пленумами роботу мала здійснювати Президія, яка обиралась із членів ЦК у кількості 11 осіб. Вона була виконавчим органом товариства і представляла його у всіх справах ТГН [4, С. 40].

Відповідно до цього положення Президія мала право одержувати кошти і інше майно, що надходило до товариства, відкривати і закривати поточні рахунки і робити внески, провадити витрати всіх коштів товариства відповідно до затверджених кошторисів, опрацьовувати загальний план роботи товариства та подавати його на затвердження Всеукраїнському з'їзду і впроваджувати у життя, здійснювати організаційні заходи відповідно до завдань товариства, керувати організаційною діяльністю обласних та місцевих товариств, складати кошториси, звіти, репрезентувати товариство у відносинах з усіма установами, підприємствами, організаціями та особами, складати від імені товариства умови, видавати доручення, керувати діяльністю установ та підприємств товариства, приймати і звільняти співробітників і взагалі здійснювати господарську діяльність у керуванні справами товариства [4, С. 40].

Останнім з всеукраїнських керівних органів ТГН була ревізійна комісія, що складалась з голови та 4 членів, яких обирав Всеукраїнський з'їзд

з членів, що не займали жодних інших посад в товаристві. Комісія мала право ревізувати всі установи та підприємства ЦК ТГН та всі його каси. Члени ЦК ТГН та ревізійної комісії платили за свою роботу не отримували [4, С. 40].

Поступово складалась структура місцевих осередків. Якщо на початку діяльності між робітниками місцевих органів ТГН не були чітко розподілені обов'язки, контингент їх був малий, причому часто більшість з них суміщали роботу в ТГН з іншою будь-якою роботою, працюючи в товаристві на громадських засадах, то у 1928 р. ситуація змінилась.

У 1928 р. була проведена реорганізація Главполітосвіти. Були ліквідовані деякі комісії, скорочено штат, була створена організаційна частина Главполітпросвіти, перед якою стояло завдання залучення громадськості до роботи апарата.

Реорганізація в Головополітосвіті спричинила вплив на діяльність ТГН. По перше в губернських і окружних радах ТГН були організовані секції Рад з постійними комісіями. Були створені комісії: агітаційно-пропагандистська, учбово-організаційна, обліково-планова, фінансово-господарська, по роботі на транспорті, бюро друзів ТГН. Кожна з цих секцій займалась своїм напрямком роботи. Таке розподілення обов'язків сприяло покращенню роботи місцевих організацій, але в той же час воно копіювало державні органи народної освіти. За це, нарком освіти СРСР А.В. Луначарський критикував членів товариства: «ТГН – громадська організація, але в ній є бюрократизм, немає ще в ньому сміливості поставити праву самостійно, цілком по громадянському...Ви занадто є тінню державних організацій, повторюєте жести, як немовлята, і не можете відірватись від спідниці матері. Ми співаємо з вами дует, так не співайте ж з в унісон з нами. Ви маєте доповнювати те, чого ми дати не можемо» [10, С.18]

Необхідно було подальше удосконалення структури організації, щоб не було надмірної громіздкості, щоб вона відповідала основним завданням товариства.

В березні 1932 р. була проведена ще одна остання реорганізація обласних і районних рад ТГН. Були ліквідовані обліково-планова і фінансово-господарські комісії, комісія по роботі на транспорті. Замість безлічі комісій в радах ТГН були створено 4 сектори: організаційний, агітаційно-масовий, учбово-методичний і бюро юних друзів ТГН[11. Арк. 19].

Кожен сектор діяв через створювані ним бригади по роботі в тому чи іншому напрямку. Наприклад організаційний сектор створював бригади по роботі на новобудовах, по роботі у соціалістичному секторі села і по шефству, по роботі серед неорганізованого населення, по підготовці кадрів, тощо [11. Арк. 19]. Такий підхід до роботи більше відповідав вимогам товариства.

Завдяки вдосконаленню керуючих органів з кінця 20-х років покращився зв'язок Центру з місцевими організаціями товариства, окружних і обласних відділень з осередками. На пленумах стали частіше заслуховувати звіти місцевих організацій, стали практикуватись виїзди представників ЦК ТГН на місця з метою перевірки. В 1933 р. було проведено радіонараду Наркомпроса, ВЦСПС і ЦК ТГН з питань ліквідації неписьменності. На місцях була введена квартальна, піврічна і річна звітність про роботу організації. Були встановлені терміни подачі звітів. Все це сприяло покращенню роботи товариства.

Кошти товариства теж були прописані у статуті і мали п'ять джерел надходження. Перш за все це були вступні та щомісячні внески членів товариства. Членські внески були строго диференційовані і поділені на 4 групи: 1) робітники, службовці та комсостав РСЧА та РСЧФ, що залежно від заробітку сплачували від 5 до 20 коп., 2) селяни, що поділялись на колгоспників і бідняків, які сплачували 5 коп., та селян середняків-одноосібників з яких стягувалось 10 коп.; 3) хатні господарки, учні, що не одержують стипендію і члени родини, що не працюють, сплачували 5 коп. на місяць; 4) юні друзі товариства, що теж сплачували 5 коп. на місяць. Червоноармійці і червонофлотці звільнялись від сплати членських внесків. Вступні внески встановлювались у розмірі місячного членського внеску залежно від групи, до якої належали члени товариства. Для звільнених членів ТГН від внесків, вступний внесок складав 5 коп [4, С.41].

Для юридичних членів вступний і щомісячний внески складали 5 карб., крім навчальних і культурних установ, які мали сплачувати 2 карб.

Другим джерелом наповнення бюджету товариства були одноразові внески до яких належала пожертва грошима, речами й іншим майном. Також, кошти могли знаходити до ТГН за спеціальними асигнуваннями від державних установ і підприємств, громадських і інших організацій.

Окремим стаття прибутків надходила від лекцій, концертів, зборів, видань та поширення літератури товариства, а також кошти, що надходили

від проведення місячників лікнепу. І нарешті, кошти ТГН склалися від прибутків, капіталів та майна товариства.

З усіх цих видів надходжень, що надходили до осередків ТГН встановлювались відрахування до ЦК ТГН, обласних та районних комітетів та осередків

Розподіл прибутків ТГН [4, С. 42]

У місцевостях з обласною системою управління	У промислових районах Донбасу (де нема обласної системи управління)
А. Від членських внесків	
до фонду ЦК «ГН» 6% до фонду обласних комітетів 35% до фонду районних комітетів 25% до фонду осередків 35%	до фонду ЦК «ГН» 15% до фонду районних і міських комітетів 35% до фонду осередків 50%
Б. Від місячника	
до фонду ЦК «ГН» 10% до фонду обласних комітетів 20% до фонду районних комітетів 35% до фонду осередків 35%	до фонду ЦК «ГН» 15% до фонду районних і міських комітетів 35% до фонду осередків 50%
В. Від лотереї	
до фонду ЦК «ГН» 5% до фонду обласних комітетів 5% до фонду районних комітетів 30% до фонду осередків 60%	до фонду ЦК «ГН» 10% до фонду районних і міських комітетів 30% до фонду осередків 60%

ТГН розпочало діяльність на незначні пожертви і дотації в сумі 10.тис. карб. з яких 5 тис. треба було повернути, а інші 5 тис. призначено на організаційні витрати [3, Арк. 70].

Статут товариства передбачав і ліквідацію ТГН, за постановами відповідних з'їздів та конференцій товариства, які мали бути ухвалені не менше ніж 2/3 голосів присутніх на з'їзді чи конференції. Також, ТГН могло ліквідуватись за постановою належних органів влади, в разі встановлення неспроможності – судовим порядком. В разі ліквідації ТГН все майно, що залишалось після нього переходило до Наркомосвіти.

Так поступово в ході своєї діяльності ТГН склалось в єдину організацію з своїм статутом і певною системою керівництва.

Джерела та література

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі - ЦДАВО України). – Ф.1. – Оп.2. – Спр.1012.
2. ЦДАВО України. – Ф.387. – Оп.1. – Спр.1.
3. ЦДАВО України. – Ф.387. – Оп.1. – Спр.185.
4. На вищій щабель. Матеріали III Всеукраїнського з'їзду ленінського т-ва «Геть неписьменність» на Україні. ДВОУ – Радянська школа. – 1932. – 46 с.
5. Сталь Л.Н. Работать по новому, по революционному. М.-Л., 1929. – 55 с.
6. ЦДАВО України. – Ф.387. – Оп.1. – Спр.16.
7. ЦДАВО України. – Ф.387. – Оп.1. – Спр.60.
8. ЦДАВО України. – Ф.387. – Оп.1. – Спр.83.
9. Л. Римський. «Советская общественность и массовое просвещение» // Коммунистическое просвещение, 1927, №5, - с. 66
10. Коммунистическое просвещение, 1929, №3- с. 66
11. ЦДАВО України. – Ф.387. – Оп.1. – Спр.60.
12. ЦДАВО України. – Ф.387. – Оп.1. – Спр.115.

Аннотація

В статтє проанализированы организационно-правовые основы функционирования общества «Долой неграмотность». Исследована структура руководства общества и его изменения, принципы членства в обществе. Указано на основные источники наполнения бюджета общества. Ключевые слова: общество «Долой неграмотность», добровольные общества, ликвидация неграмотности.

Annotation

The article analyzes the organizational and legal framework functioning society "Down with Illiteracy". The structure of the management company and its changes, the principles of membership in the community. Specified on the main sources of budget revenues of the company. Keywords: Company "Down with Illiteracy" voluntary association, the elimination of illiteracy.

УДК378.091.33-027.22-057.68:379.85

**Катерина Кудрик
(Київ)**

ОСВІТНІ ПОДОРОЖІ ЯК СПОСІБ МОБІЛЬНОСТІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

В статті представлений компонент змістовності професійної підготовки спеціалістів туристичної сфери. Автор проводить соціально-філософський аналіз сутності соціальної мобільності і освітніх подорожей та показує, що опорна функція освіти найбільш яскраво представлена у зростанні ефективності реалізації соціальної мобільності потенційних засобів за допомогою спеціальних навчальних закладів, сертифікації діяльності, освітньої діяльності та акцента на сомоосвіту.